

научной редакцией И. В. Войтова; Национальная академия наук Беларуси, Государственный комитет по науке и технологиям Республики Беларусь, Белорусский институт системного анализа и информационного обеспечения научно-технической сферы. – Минск: Беларуская навука, 2012. – 438, [1] с.: 32 ил., 127 табл.

8. <https://ecogofond.kz/orhusskaja-konvencija/dostup-k-jekologicheskoi-informacii/jekologijaly-zha-daj/kz-zhasyl-jekonomika-ru-zelenaja-jekonomika/>

Ерёмна С.Ф., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, экономический факультет, гр. Э-12, студент
(*Ғылыми жетекшілер - PhD, Гордеева Е.А., аға оқытушы Темирбаева Д.М.*)

COVID-19 КОРОНАВИРУС ИНФЕКЦИЯСЫНЫҢ НОРВЕГИЯ ЭКОНОМИКАСЫНА ӘСЕРІ

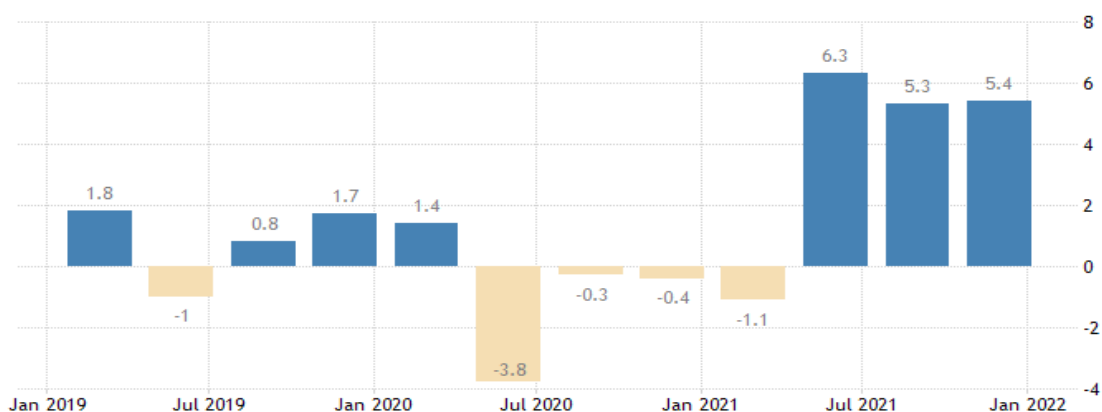
COVID-19 пандемиясы дүниежүзіндегі өндіріс пен сауда процестеріне негізінен теріс әсерін тигізді. Жұқтырғандар саны ең көп елдерде бұл кәсіпорындардың жабылуына, тауарлардың белгілі бір топтарына сұраныстың өмендеуіне және кейбір жеке бостандықтардың, тіпті үйшаруашылығы деңгейінде шектелуіне әкелді. Сонымен қатар, бір аймақтағы эпидемиологиялық жағдайдың жақсаруы жаһандық экономикалық жүйенің автоматы түрде қайта іске қосылуына әкелмейді – жағдай негізінен ірі тұтынушылардың жағдайына байланысты. Еуропаның 2008 жылғы дағдарыстан қиын және ұзақ қалпына келуі 1945 жылдан бергі ең нашар жаңа рецессияға жол бермекші.

Халықаралық және ұлттық ақпарат агенттіктерінің мәліметтеріне орай, ағымдағы дағдарыс жиі Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі ең үлкен дағдарыс деп аталады. Бұған өсу қарқынын айтарлықтай бәсеңдеткен және жалпыеуропалық ауқымда дағдарысқа дейінгі деңгейге тек 2017 жылы ғана жетуге мүмкіндік берген 2008 жылғы соңғы әлемдік қаржы дағдарысы әсер етті [1, б. 1-2].

Жақын географиялық жағдайға қарамастан, сипатталған елдердің экономикалық стратегиялары әртүрлі. Норвегия ЕО-ның да, Еуроаймақтың да мүшесі емес; Финляндия ЕО мен Еуроаймақтың бір бөлігі болып табылады; Швеция мен Норвегия да ЕО-тың мүшелері, бірақ өздерінің ұлттық валюталарын сақтап қалды, швед кронның бағамы еуро динамикасына байланысты. Дания экономикасы көлік секторымен, аспап жасаумен және тамақ өнеркәсібімен, норвегиялық – мұнай және газ өндірумен, шведтік – өңдеуші, целлюлоза-қағаз өнеркәсібі мен телекоммуникациямен байланысты, Финляндия экономикасының құрылымы іс жүзінде швед экономикасын қайталайды. Бір Норвегияны қоспағанда, елдер пайдалы қазбалар қорының төмендігімен сипатталады, сондықтан экономикалар адам ресурстарына және баламалы энергия көздеріне сүйенеді.

Норвегия. Норвегияның Орталық банкі бірінші болып экономикада төтенше жағдай жариялады және пайыздық мөлшерлемені рекордтық ең төменгі 0,25%-ға дейін төмендете бастады, 2020 жылдың мамырда жалақы шығындарының орнын толтыру және компанияларды қолдау үшін 0%-ға дейін төмендетті. Сондай-ақ, Банк 1990 жылдардан бері алғаш рет 2021 жылдың наурыз айының ортасында бағамы күрт төмендеген кронды тұрақтандыру мақсатында валюта нарығына интервенция жасауға уәде берді. [2, б. 34-58]

Болжамдар оптимизмді тудырмады - Банк экономикалық құлдырауды және пандемия әсерінің ұзақтығына қатысты белгісіздік күтеді. Норвегиялық статистика да жағымсыз көңіл-күй көрсетті: тоқсан сайынғы ЖІӨ-нің 1,9%-ға төмендеуі (2008 жылдан бергі ең үлкен көрсеткіш), мұнай мен газ өндіруді есептемегенде материктің экономикасы 2021 жылдың наурызда 6,4%-ға қысқарды (жылдық болжам 5 шығынды болжайды, 5% бұрын болжанған 3,6% қарсы), сұраныс пен энергия бағасының төмендеуі (патшалықтың маңызды экспорттық бабы). Жұмыссыздық деңгейі 5,9%-ға өскенін 1-суреттен көруге болады.



Сурет 1 – Жұмыссыздық деңгейі

Норвегиялық NRK телерадиокомпаниясы сауалнама жүргізген сарапшылар Норвегия экономикасының үштен бір бөлігі күйреді және бірқатар банкроттықтар туралы ескертеді. Пандемияға қарсы арнайы үкіметтік комитеттің 2021 жылдың сәуіріндегі сараптамалық есебі теріс экономикалық салдарға сілтеме жасай отырып, шектеулерді алып тастауды ұсынды. Материк Норвегиядағы өсім 15%-ға баяулады, ал карантиндік шаралар айына 2,3 миллиард долларды құрады, дейді экономистер [3, б. 3-4].

2021 жылдың сәуір айының басында-ақ індетке байланысты жағдай бақылауға алынып, жұқтырғандар саны азая бастағаны белгілі болды. 2021 жылдың 20 сәуірінде карантинді жеңілдету басталды, бірақ норвегиялықтардың көпшілігі үйде қалуды таңдады. Кейін мамыр айында Осло шектеу шараларын кезең-кезеңмен алып тастау туралы хабарлады - шекаралар ішінара ашылды, дәрігерлер қалыпты жұмысына оралды. Даниядан айырмашылығы, Норвегия басшылығы пандемияның аяқталуы туралы нақты баға бермеді және күзде екінші толқынды жариялады, сондықтан бұл процесті кейінге қалдырып, елді мерзімінен бұрын «ашуға» ұмтылмады [4, б. 27-31].

Дегенмен, Норвегияда мұндай тәуекелдер жағдайында даусыз қауіпсіздік маржасы бар - ол Мемлекеттік зейнетақы қоры (1 триллион доллар көлеміндегі әлемдегі ең ірі тәуелсіз қор және әлемдегі барлық акциялардың 1,5%). Алайда 2008 жылғы дағдарыс кезінде де, мұнай құлдырауы кезінде де оның қаражаты игерілмеді. 2021 жылдың мамыр айында Bloomberg Норвегия Қорының 37 миллиард долларын пандемиядан туындаған бюджет тапшылығын жабу үшін пайдаланбақшы деп хабарлады. Бұрын мұндай қаражатты алу акциялардың дивидендтері есебінен тез жабылатын, бірақ акционерлерге төлемдердің азаюымен бұл мүмкін емес. Теріс фактор – мұнай бағасының төмендеуі – үкімет қара алтынды сатудан бір жыл бұрынғыға қарағанда 62%-ға аз қаражат алуды жоспарлап отыр [5, б. 1-2].

Норвегиялық экономистер мен статистика болжамдары: коронавирустық дағдарыс 2021 жылға қарай аяқталады, одан кейін материктік ЖІӨ жаңа жылда 4,7%-ға, елдегі ЖІӨ 2022 жылы 3%-ға және 2023 жылы 2,7%-ға өседі, Ұлттық қор «жаңбырлы күн» үшін ең күшті тұрақтандыру факторы ретінде қабылданады, оны пайдалану халықаралық еңбек бөлінісіндегі Норвегияның позициясын айтарлықтай шайқалтпайды және кәсіпкерлерге дағдарыстан айтарлықтай шығынсыз шығуға көмектеседі, содан кейін экономикалық жағдайды қалпына келтіру белсенділік барлық шығындарды өтейді.

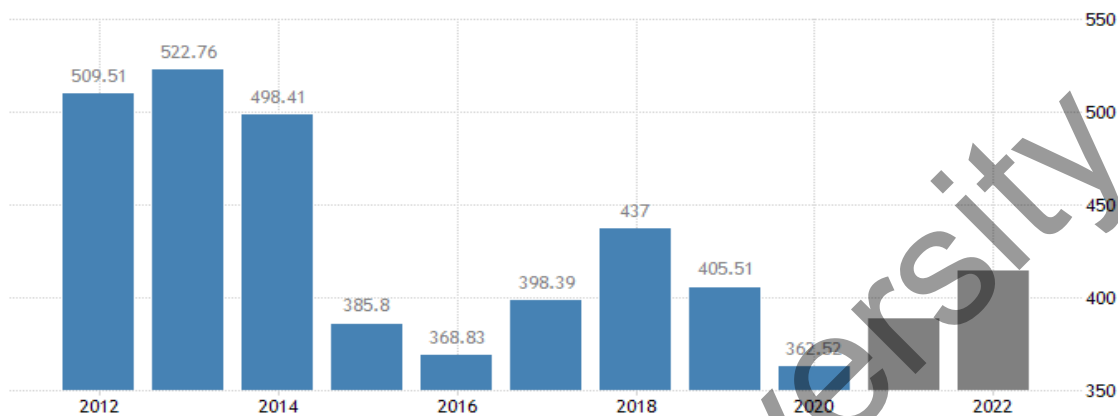
Қоғамдық-саяси мәдениет пен қоғам мен билік арасындағы қалыптасқан диалог оң рөл атқаратыны сөзсіз, дегенмен әртүрлі карантиндік шаралар пандемия ауқымын, дағдарыстан шығу мерзімін және мүмкін болатын жағдайларды анықтауда маңыздырақ фактор болып табылады. Оның шиеленісуінің факторлары Норвегия мен Дания бірінші болып экономиканы қалпына келтіруді талап етіп отыр. Бұл сыбайлас жемқорлық деңгейінің төмендігі мен жеткізілімдерді мұқият бақылаудың арқасында ғана емес, сонымен қатар карантиндік шараларды уақтылы енгізу және жабық шекаралар арқылы вирустың таралуын жақсырақ бақылауға мүмкіндік беретін аз халық санының арқасында болады. [6, б. 8-12]

Норвегияның басты трамплині - әлемдегі ең ірі зейнетақы қоры, бұл тіпті экономикалық белсенділікті тоқтату кезінде де экономикадағы статус-квоны сақтауға мүмкіндік береді. Даниядағы салыстырмалы түрде қолайлы жағдайға бұрынғы және қатаң шектеу шаралары ықпал етті, бұл елге олардың біртіндеп жұмсартылуын алғашқылардың бірі болып бастауға мүмкіндік берді. Дағдарыстан келесі кезекте Финляндия шықты - ерте карантин, халықтың төмен

тығыздығы және негізгі сауда және көші-қон жолдарынан алыстығы жағдайды бақылауға алуға көмектесті. [7, б. 2-5]

Швецияда жағдай басқаша, ол шектен тыс либералды шараларға байланысты (дәлірек айтсақ, олардың болмауы) көршілеріне қарағанда үлкен қиындықтарды бастан кешіру қаупі бар, бұл Скандинавияның ең ірі экономикасы үшін оғаш көрінуі мүмкін. Стокгольмде нәтижелер сәтсіз болғанын мойындау өте жеңілдетілген, патшалық бұдан да көп өлімді күтеді, бірақ олар «сіз карантинде мәңгі отыра алмайсыз» дейді, және тек минималды санитарлық шаралар мен жеке жауапкершілік жеткілікті. [8, б. 46-52]

Дегенмен, ЖІӨ-нің төмендеуіне қатысты салыстырмалы түрде төмен күтулерге қарамастан, оның болашақтағы өсуі мен қалпына келуіне бірдей төмен күтулер бар.



Сурет 2 – ЖІӨ деңгейі

Корольдікте жұқтырғандардың жалпы саны көршілерінен төрт есе көп (халқы 10,2 миллион адам, кез келген көршілерінен екі есе көп) және сауығып кеткендердің саны өте төмен деңгейде. Швецияның солтүстік көршілерінің әрқайсысында қазір мыңнан аз адам болса, Швецияның өзінде 37 мыңға жуық белсенді іс бар. Жағдайды нашар, бірақ сонымен бірге өлім-жітімнің тұрақты өсуі қиындатады. Шведтік надандық макроэкономикалық көрсеткіштерді оң аумақта ұстап тұруы мүмкін, бірақ тек сөзсіз құлдыраудың кешігуіне және вирустық инфекциялардың көбеюіне әкелді (бұл бүгінгі күнге дейін жалғасуда және «платаға» бармайды), бұл жағдайға теріс әсер етуі мүмкін. көршілес елдер, солтүстік еуропалық аймақ бойынша қозғалыс еркіндігін толық қалпына келтірудің мүмкін еместігі (ең көп жұқтырған елдердің бірінің беделі Швецияны танымал ете алмайды) және қатаң форматта шектеу шараларын қалпына келтіруге әкеледі. Дегенмен, бұл елдерге ортақ нәрсе - қазіргі дағдарыс жаһандық және экономикалық белсенділіктің қайта басталуымен сауда еркіндігі белгілі бір аймақтың ғана емес, бүкіл әлемнің қалай күресетініне байланысты. [9, б. 1-4]

Әдебиеттер:

1. <https://www.norway.no/ru/russia/values-priorities/norway-today/>
2. Prediction Machines: The Simple Economics of Artificial Intelligence («Машины прогнозирования: Простая экономика искусственного интеллекта»), Джошуа Ганс, Аджай Агравал и Ави Голдфарб. – М : Инфра, 2019. – 290 б.
3. <https://www.orangesmile.com/destinations/norway/economics.htm>
4. «Новая поведенческая экономика», Ричард Талер. – Москва: Эксмо, 2018. – 384 б.
5. <https://mineconomy.uz/ru/node/141>
6. Волков А.М., Экономика Норвегии. – МГИМО, 2019. – 212 б.
7. <https://take-profit.org/statistics/countries/norway/>
8. Волков А.М., Швеция: социально-экономическая модель: Справочник. М.: Мысль, 1991. — 188 б.
9. <https://carnegie.ru/2017/03/27/ru-pub-68404>